

Irena Medňanská

Kształcenie nauczycieli muzyki na wydziałach nauczycielskich na Słowacji : porównanie założeń słowackich z systemem kształcenia nauczycieli muzyki w Polsce

Studia Artystyczne nr 2, 65-73

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kształcenie nauczycieli muzyki na wydziałach nauczycielskich na Słowacji

Porównanie założeń słowackich z systemem kształcenia nauczycieli muzyki w Polsce

Wstęp

W systemie szkolnictwa na Słowacji przedmiot muzyka ma swoje stałe miejsce we wszystkich formach i typach szkół, w zróżnicowanym zakresie realizowany jest na każdym poziomie kształcenia i stanowi odrębny system szkolnictwa muzycznego¹, w którym wyróżnia się edukację muzyczną prowadzoną w ramach edukacji ogólnej oraz samodzielny wyspecjalizowany system edukacji muzycznej.

W wyniku ujednoczenia słowackiego systemu szkolnictwa i stosowanej terminologii z systemem szkolnictwa europejskiego dokonują się i utrwalają przemiany koncepcyjne. Procesy te są związane z unifikacją systemów kształcenia w Europie, która ma na celu uproszczenie komunikacji i ułatwienie współpracy międzynarodowej na szczeblu akademickim.

Pod pojęciem „wychowanie muzyczne” rozumie się zorganizowany proces edukacyjno-wychowawczy rozwoju muzycznego człowieka, którego treścią jest sztuka w całej swej różnorodności treści i form kształcenia. Jest to proces kształcenia estetycznego człowieka, w którym chodzi nie tylko o nabycie pewnej wiedzy muzycznej, lecz przede wszystkim o rozwój specyficznych umiejętności i zdolności, ukształtowanie postaw i cech osobowości.

Takie holistyczne spojrzenie na funkcję i rolę wychowania muzycznego jako ustawicznego wielostronnego rozwoju człowieka, kształtowania osobowości zastąpiono obecnie w szkolnictwie słowackim nazwą „edukacja muzyczna”.

Termin ten został zaczerpnięty z nauk pedagogicznych za pośrednictwem pojęcia „edukacja”² – które obejmuje tradycyjny dualizm wyrażający się w terminach „wychowanie” i „kształcenie” – z celowym podkreśleniem treści muzycznych. Choć na Słowacji pojęcie „edukacja muzyczna” dopiero się zdomowia, należy zwrócić uwagę na dwuznaczność terminu „wychowanie muzyczne”. Z jednej strony ciągle jest on rozumiany jako ustawiczny proces rozwoju muzycznego człowieka o zróżnicowanych celach nauczania, zależnych od kategoryzacji wiekowej i typu szkoły. Z drugiej strony „wychowanie muzyczne” to także konkretny przedmiot – zgodnie z założeniami nowej reformy szkolnictwa, która jest wdrażana na Słowacji od 1 września 2008 roku – należący do kanonu przedmiotów obowiązkowych z obszaru *sztuka i kultura* według klasyfikacji ISCED dla szkół podstawowych (ISCED 1) i gimnazjów (ISCED 2).

1. **Edukacja muzyczna a wychowanie muzyczne**

1.1. Zróżnicowanie edukacji muzycznej w kontekście programu kształcenia ustawicznego Unii Europejskiej

1.1. Zróżnicowanie edukacji muzycznej w kontekście programu kształcenia ustawicznego Unii Europejskiej

W programie kształcenia ustawicznego (LLL³) opracowanym przez UE zdefiniowano trzy formy kształcenia, które na Słowacji wymagają adekwatnego odpowiednika terminologicznego oraz porównania pod względem treści. Opierając się na założeniu, że proces edukacji muzycznej jest kształceniem ustawicznym, przedstawię propozycję treści teoretyczno-merytorycznej w zakresie kształcenia formalnego i nieformalnego w ramach edukacji muzycznej:

- kształcenie formalne, certyfikowane – zabezpieczony pod względem legislacyjnym i poparty dokumentacją szkolną, programami nauczania, podręcznikami, podręcznikami metodycznymi, systemem ocen, wiążący certyfikowany sposób kształcenia;
- nieformalne kształcenie systemowe – polega na rozwijaniu własnych zainteresowań, to częściowo wiążący, planowy i certyfikowany (np. szkoła podstawowa o profilu artystycznym⁴) sposób kształcenia;
- kształcenie nieformalne (niesystemowe/nieinstytucjonalne, samokształcenie) – przypadkowe, nieobligatoryjne kształcenie polegające na rozwijaniu własnych zainteresowań, którego rezultatem jest nabywanie doświadczenia, a zwłaszcza umiejętności praktycznych (tabela 1).

Przedstawiony system edukacji muzycznej wraz ze strukturą organizacyjną, przy założeniu optymalnego funkcjonowania wszystkich jego składników, powinien gwarantować kompleksowy, ustawiczny rozwój umiejętności i zdolności muzycznych, który kształtuje harmonijną osobowość⁵.

Wiek	Kształcenie formalne certyfikowane	Kształcenie nieformalne	
		systemowe	niesystemowe/nieinstytucjonalne*
3–6	ISCED 0 edukacja przedszkolna	ISCED 0 ZUŠ (szkoła podstawowa o profilu artystycznym), zajęcia przygotowawcze, kółka muzyczno-taneczne	rodzina, koncerty, rodzinne muzykowanie
6–15	ISCED 1 szkoła podstawowa ISCED 2 gimnazjum	ISCED 1 B** ISCED 2 B*** ZUŠ I st. (szkoła podstawowa o profilu artystycznym pierwszego stopnia)	świetlice, kluby młodzieżowe, koncerty dla dzieci, kontakty z artystami
15–18 (19)	ISCED 3 szkoła średnia pedagogiczna (SPgŠ, ZŠ, PaSA), artystyczna (konserwatorium) do matury	ZUŠ II st. (szkoła podstawowa o profilu artystycznym drugiego stopnia), kursy muzyczne, amatorskie zespoły	koncerty, własne muzykowanie, kontakty z muzyką (bezpośrednie i medialne), Internet, dyskoteki
19–21 (26)	konserwatorium V, VI klasa, studia wyższe (licencjackie, magisterskie, doktoranckie), wydział nauczycielski, uczelnia artystyczna, uniwersytet	ZUŠ III st. (szkoła podstawowa o profilu artystycznym trzeciego stopnia), kursy dla dorosłych, oferta prywatnych agencji, zespoły amatorskie (chóralne, folklorystyczne, instrumentalne)	koncerty, kontakty, jednorazowe imprezy, własne muzykowanie, niezobowiązujące występy w zespołach muzycznych, percepcja muzyki (z mediów), Internet
26/30–bez ograniczeń	stopnie kwalifikacji (PhD., Doc., Prof.) nauczycieli akademickich	ciągłe dokończanie, kształcenie ustawiczne (np. uniwersytety trzeciego wieku)	wybór pozostawiony klientowi, koncerty, teatr muzyczny, percepcja muzyki (z mediów), własne muzykowanie

* Zakres aktywności muzycznej w kształceniu nieformalnym jest nieograniczony, zależy od zainteresowań, preferencji i wyboru uczącego się.

** ISCED 1B szkoła podstawowa o profilu artystycznym (pierwszy etap pierwszego poziomu ZUŠ, czyli szkoły podstawowej o profilu artystycznym)

*** ISCED 2B gimnazjum o profilu artystycznym (drugi etap pierwszego poziomu ZUŠ, czyli szkoły podstawowej o profilu artystycznym)

1.2. Przedmioty artystyczne⁶ (w zakresie wychowania muzycznego i plastycznego) na różnych poziomach nauczania w kontekście reformy z 2008 roku

Przyjęcie nowej *Ustawy o wychowaniu i kształceniu*⁷, która weszła w życie 1 września 2008 roku, zapoczątkowało na Słowacji reformę szkolnictwa, począwszy od klas pierwszych poszczególnych poziomów systemu edukacji. Założenia tych zmian uwzględniały wytyczne europejskiej klasyfikacji ISCED⁸.

Największą zmianą w szkolnictwie na Słowacji było wprowadzenie dwupoziomowego systemu edukacji opartego na przepisach określających program nauczania ujęty w podstawie programowej⁹, z wyszczególnieniem treści i standardów dla wszystkich poziomów systemu edukacji zgodnie z klasyfikacją ISCED. Przedmioty wchodzące w skład podstawy programowej zostały podzielone na obszary kształcenia. Wychowanie muzyczne, wychowanie plastyczne, literatura, wychowanie medialne, wychowanie estetyczne zaliczono do obszaru *sztuka i kultura*.

Drugi trzon systemu stanowią programy nauczania, które szkoły opracowują w zależności od profilu, potrzeb, oczekiwań i warunków regionalnych. Program nauczania może również zostać uzupełniony o treści przewidziane w podstawie programowej.

W ramach kształcenia ogólnego podstawowa edukacja muzyczna realizowana jest na obowiązkowych przedmiotach artystyczno-wychowawczych w szkołach podstawowych dla całej populacji w wieku szkolnym. Szkoły podstawowe na Słowacji dzielą się na szkoły podstawowe I stopnia, tj. klasy I–IV, co odpowiada poziomowi ISCED 1, oraz szkoły podstawowe II stopnia, tj. klasy V–IX, co odpowiada poziomowi ISCED 2 (tabela 2). Przedmioty wychowawczo-artystyczne, takie jak wychowanie muzyczne i wychowanie plastyczne, w szkołach podstawowych zapewniają uczniom zdobycie elementarnej wiedzy na temat kultury, a przede wszystkim wychowują uważnego i aktywnego słuchacza muzyki, rozwijają zainteresowania artystyczne i kształtują gust. Od czasu wprowadzenia reformy upłynęło pięć lat. W roku szkolnym 2013/2014 odbyła się ogólnokrajowa dyskusja na temat rewizji podstawy programowej dla poszczególnych przedmiotów.

Nowy obszar nauczania *wychowanie poprzez sztukę* pojawił się w liceach: w trakcie całej nauki na tym etapie przewidziano na jego realizację jedną godzinę lekcyjną¹⁰ (tabela 3). W praktyce chcemy, żeby uczniowie liceów w ramach przedmiotów z obszaru kształcenia *sztuka i kultura* tworzyli, wykorzystując środki wyrazu charakterystyczne dla konkretnego rodzaju sztuki, nie zaś aby zajmowali się teorią sztuki lub wyszukiwali dzieła sztuki

Tabela 2
Przedmioty artystyczno-wychowawcze w podstawie programowej z obszaru kształcenia *sztuka i kultura* dla szkół I i II stopnia

Przedmiot	Liczba godzin w klasie									
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	razem
Wychowanie plastyczne	1	1	1	1	1	1	1	1	1	9
Wychowanie muzyczne	1	1	1	1	1	1	1	1	–	8

Ramowy plan nauczania dla szkół podstawowych (ISCED 1, ISCED 2).

w Internecie. To, czego współczesnej szkole brakuje, to wychowanie poprzez sztukę, które funkcjonowało przez całe stulecia, a teraz okazuje się niepotrzebne, bo są inne, ważniejsze przedmioty. Wolimy inwestować w profilaktykę narkomanii niż w wychowanie artystyczne całej populacji, które kształtuje młodego człowieka.

Tabela 3
Przedmiot sztuka i kultura w podstawie programowej dla liceów

Przedmiot	Liczba godzin w klasie				
	I	II	III	IV	razem
Sztuka i kultura	1	1	1	1	4

Ramowy plan nauczania dla liceów (ISCED 3).

1.3. Kształcenie nauczycieli muzyki na Słowacji

Traktowanie edukacji muzycznej jako procesu kształcenia ustawicznego nakłada na nauczycieli nowe wymagania pod względem kwalifikacji muzycznych i pedagogicznych oraz ciągłości procesu kształcenia. Profil nauczyciela muzyki należy dostosować do aktualnych potrzeb i innowacji, które są uwarunkowane przez muzykę, postęp w dziedzinie technik medialnych, aktualny kierunek rozwoju kultury, ewolucję, a w szczególności przemiany w szkolnictwie. Gdybyśmy mieli stworzyć profil idealnego nauczyciela muzyki na aktualne i przyszłe potrzeby, jego efektywność opierałaby się na równowadze pomiędzy nowatorstwem a tradycyjnymi, sprawdzonymi metodami i środkami.

Nauczyciel muzyki jest równocześnie pedagogiem i artystą, przy czym istotne jest zachowanie zrównoważonego nastawienia pedagogicznego i mistrzostwa artystycznego. Talent artystyczny daje o wiele szerszy zakres kompetencji i kwalifikacji, jest również głębiej analizowany niż talent pedagogiczny, choć praktyka pokazuje, że to właśnie talent pedagogiczny jest konieczny i niezwykle istotny. Warto w tym miejscu przytoczyć słowa berlińskiego muzykologa Carla Dahlhausa (1928–1991), który w jednym z wywiadów podkreślał, że talent pedagogiczny jest cennym i wielkim darem, aby nauczyciel był w stanie sprostać wszystkim wymaganiom w kształceniu ogólnym. Osobowość nauczyciela muzyki w równej mierze wymaga zdolności artystycznych, jak i pedagogicznych, które uwzględniając wszystkie wyma-

gania, oczekiwania i możliwości współczesnej szkoły, dopiero są zalążkiem pluralizmu.

Kształcenie nauczycieli decydujące o jakości procesu edukacyjnego na Słowacji odbywa się według nowych zasad opartych na:

- konwencji bolońskiej¹¹ sygnowanej przez ministrów szkolnictwa oraz na wdrożonym w 1999 roku nowym systemie szkolnictwa wyższego opartego na trzech stopniach;
- nowej reformie szkolnictwa obowiązującej od 1 września 2008 roku, której rewizję zapowiedziano na rok szkolny 2013/2014;
- kształceniu ustawicznym nauczycieli w kontekście ustawy o pracownikach pedagogicznych (Dz.U. 2009, nr 317).

Dokument, który w 1999 roku ministrowie szkolnictwa krajów europejskich sygnowali we włoskiej Bolonii, niemal w całej Europie funkcjonuje pod nazwą „deklaracja bolońska” albo „konwencja bolońska”. Wprowadza on wiele zmian mających na celu ujednoczenie systemu szkolnictwa wyższego w Europie pod względem merytorycznym oraz zakresu, czego podstawą ma być ustandaryzowany czas trwania studiów wyższych z podziałem na trzy stopnie, ścisłym profilem każdego stopnia i punktacją.

Studia licencjackie pierwszego stopnia trwają 3 lata i obejmują 180 punktów. Ich absolwent uzyskuje tytuł licencjata. Przedmioty podzielone są na trzy grupy: obowiązkowe, fakultatywne i nieobowiązkowe. Studia pierwszego stopnia są ukierunkowane na przygotowanie zawodowe, na kierunkach nauczycielskich zaś – na wpojenie podstaw teoretycznych z zakresu pedagogiki, psychologii, filozofii i socjologii, będących swego rodzaju „wyposażeniem osobowościowym” studenta, który chce wykonywać zawód nauczyciela.

Uzyskanie tytułu licencjata jest równoznaczne ze zdobyciem wykształcenia wyższego pierwszego stopnia, co umożliwi podjęcie dwuletnich studiów magisterskich, których absolwent uzyskuje tytuł magistra. Studia magisterskie są ukierunkowane na wyprofilowanie nauczyciela, mają umożliwiać studentowi zdobycie ogólnych i specjalistycznych kompetencji nauczycielskich. Założenia te mają odzwierciedlenie w konkretnych przedmiotach, które kształtują profil muzyczny i pedagogiczny studenta.

Uczelnia	Wydział	Program studiów		
		ISCED 1	ISCED 2, ISCED 3	wyższych trzeciego stopnia (doktoranckich)
Univerzita Mateja Bela Banská Bystrica (Uniwersytet Macieja Bela w Bańskiej Bystrzycy)	Wydział Pedagogiczny	Nauczycielstwo w zakresie I stopnia szkół podstawowych	Sztuka muzyczna w kombinacji z innym przedmiotem	1.1.10 Dydaktyka sztuki muzycznej
Univerzita Konštantína Filozofa Nitra (Uniwersytet Konstantyna Filozofa w Nitrze)	Wydział Pedagogiczny	Nauczycielstwo w zakresie I stopnia szkół podstawowych	Sztuka muzyczna – studia jednopredmiotowe i w kombinacji z innym przedmiotem	Trzeci stopień ISCED 3.1.10 Dydaktyka muzyki
Prešovská univerzita v Prešove (Uniwersytet Preszowski w Preszowie)	Wydział Pedagogiczny	Nauczycielstwo w zakresie I stopnia szkół podstawowych	–	Pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna
	Wydział Filozoficzny	–	Sztuka muzyczna w kombinacji z innym przedmiotem	–
Univerzita Komenského Bratislava (Uniwersytet Komeńskiego w Bratisławie)	Wydział Pedagogiczny	Nauczycielstwo w zakresie I stopnia szkół podstawowych	Sztuka muzyczna w kombinacji z innym przedmiotem	–
Žilinská univerzita v Žiline (Uniwersytet Żyliński w Żylinie)	Wydział Nauk Humanistycznych	–	Sztuka muzyczna – studia jednopredmiotowe i w kombinacji z innym przedmiotem	–
Katolícka univerzita v Ružomberku (Uniwersytet Katolicki w Ružomberku)	Wydział Pedagogiczny	Nauczycielstwo w zakresie I stopnia szkół podstawowych	Sztuka muzyczna – studia jednopredmiotowe i w kombinacji z innym przedmiotem	1.1.10 Dydaktyka muzyki
Trnavská univerzita v Trnave (Uniwersytet Trnawski w Trnawie)	Wydział Pedagogiczny	Nauczycielstwo w zakresie I stopnia szkół podstawowych	–	Pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna

Studia doktoranckie trzeciego stopnia, których absolwenci uzyskują tytuł doktora, stanowią obecnie integralną część studiów wyższych i są realizowane w trybie dziennym (3 lata) lub zaocznym (5 lat). Warunkiem ukończenia studiów jest uzyskanie 180 punktów. Oprócz przedmiotów obowiązkowych i fakultatywnych oceniane są również publikacje, dorobek naukowy doktoranta, uczestnictwo w konferencjach, zaliczenie tzw. egzaminu dysertacyjnego i obrona pracy doktorskiej. Na Słowacji studia doktoranckie trzeciego stopnia odbywają się na kierunku dydaktyka specjalizacji – dydaktyka muzyki. Rozprawy doktorskie powstające w ramach specjalizacji dydaktyka muzyki przy braku samodzielnego ośrodka naukowego o profilu pedagogicznomuzycznym są ważną przestrzenią badań muzyczno-pedagogicznych.

Celem trzystopniowego systemu szkolnictwa wyższego w zamyśle przedstawionym w Deklaracji Bolońskiej jest stworzenie jednolitego ramowego systemu ewaluacji studiów, który zapewniłaby większą mobilność studentów i pedagogów w kraju oraz za granicą¹².

Na kierunku nauczanie muzyki mobilność ta jest ułatwiona ze względu na „uniwersalność języka muzyki”.

Od roku akademickiego 2005/2006 na Słowacji przygotowanie nauczycieli do zawodu odbywa się według

nowej kategoryzacji kierunków studiów, która w sposób bardziej precyzyjny określa specjalizację zawodową w profilu nauczyciela:

- pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna – nauczyciel I stopnia szkół podstawowych (ISCED 1, klasy I–IV szkoły podstawowej),
- nauczanie przedmiotów akademickich – nauczyciel II stopnia szkół podstawowych (ISCED 2),
- nauczanie przedmiotów zawodowych i przygotowanie praktyczne – nauczyciel szkół podstawowych II stopnia (ISCED 2),
- nauczanie przedmiotów artystyczno-wychowawczych i wychowawczych – nauczyciel szkół podstawowych II stopnia (ISCED 2), III stopnia (ISCED 3).

Kształcenie nauczycieli muzyki na Słowacji odbywa się w ramach kolegiów nauczycielskich. Są to wydziały w strukturach uniwersyteckich (tabela 4), na właściwych katedrach wychowania muzycznego (muzyki, sztuki muzycznej). Po 1995 roku na Słowacji powstało wiele nowych szkół wyższych, wydziałów uniwersyteckich zajmujących się kształceniem przyszłych nauczycieli, w tym również nauczycieli muzyki¹³.

Uniwersytety na Słowacji umożliwiają zdobycie wykształcenia wyższego na kierunkach:

- pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna – nauczyciel szkoły podstawowej I stopnia,
- nauczycielstwo w zakresie sztuki muzycznej – nauczyciel muzyki.

2. Kształcenie nauczycieli muzyki/sztuki muzycznej w zakresie poszczególnych poziomów ISCED w Republice Słowackiej

2.1. Nauczyciel na podstawowym poziomie według klasyfikacji ISCED 1 i jego kompetencje muzyczne

Rozpoczęcie nauki w I klasie oznacza dla sześciolatka radość, oczekiwanie, spotkanie z panią nauczycielką. Uczucia towarzyszące owemu oczekiwaniu stopniowo przeradzają się w opanowanie podstawowych umiejętności (czytanie, pisanie, liczenie), rozwijanie umiejętności poznawczych i własnych zdolności oraz fantazji w ramach wychowania muzycznego i plastycznego. Przygotowanie nauczycieli do nauczania wielu przedmiotów na pierwszym poziomie edukacji jest nastawione na różnorodność, ten etap jest bowiem najistotniejszy w procesie kształtowania dziecka. Przyszły nauczyciel na pierwszym poziomie edukacji musi być wszechstronnie wykształcony, a jednocześnie zdobyć specjalistyczne i praktyczne przygotowanie do nauczania wszystkich przedmiotów.

W zawodowym kształceniu muzycznym nauczycieli uczących na pierwszym etapie edukacji nadal obecnym jest problem poziomu wiedzy i umiejętności kandydatów. Na egzaminach praktycznych na ten kierunek nie są niestety wymagane żadne przygotowanie muzyczne, podstawy wiedzy muzycznej czy elementarna choćby umiejętność gry na instrumencie. Wśród kandydatów zdarzają się absolwenci szkół podstawowych o profilu artystycznym, którzy ukończyli kierunek muzyczny, ale jest ich stosunkowo niewiele, więc spory odsetek studentów w wieku 18–19 lat na I roku studiów ma dopiero pierwszy kontakt z instrumentem. Plan studiów jest zatem dostosowany do poziomu studentów początkujących.

W redukcji liczby godzin muzyki na tym kierunku, zwłaszcza w przypadku studentów początkujących, można dopatrywać się faktycznej eliminacji przedmiotu wychowanie muzyczne w szkołach. Analiza przedmiotów (obowiązkowych, fakultatywnych) na kierunku wychowanie przedszkolne i wczesnoszkolne pokazuje, że „wszystkim przedmiotom estetyczno-wychowawczym, wychowaniu fizycznemu, wychowaniu plastycznemu i muzycznemu, w których najintensywniej oddziałuje się

na emocje uczniów, przypisano najniższe wartości pod względem punktacji i liczby godzin praktycznych (4,25–6,38%)”¹⁴.

Ogólnie rzecz biorąc, redukcja godzin praktycznych, w tym godzin muzyki, przekłada się na poziom nauczania tego przedmiotu w szkołach podstawowych I stopnia. To z kolei powoduje konieczność nadrobienia zaległości w ramach II stopnia edukacji. Dążąc do zapewnienia jakości kształcenia przedmiotu wychowanie muzyczne, dyrektorzy szkół powierzają nauczanie muzykom przygotowującym w zakresie nauczania na drugim poziomie.

2.2. Nauczyciel muzyki na średnim (niższym i wyższym) poziomie ISCED 2 i ISCED 3

Przygotowanie nauczycieli muzyki szkół podstawowych II stopnia, tj. dla klas V–VIII, realizuje się w cyklu dwustopniowym: na studiach licencjackich i magisterskich. Zgodnie z przepisami obowiązującymi na Słowacji nauczyciel we wszystkich typach szkół musi mieć ukończone studia drugiego stopnia, czyli magisterskie. Na Uniwersytecie Preszowskim studia na kierunku nauczycielstwo w zakresie sztuki muzycznej odbywają się w kombinacji z innym, dowolnie wybranym przedmiotem. Kandydaci mają do wyboru przedmioty techniczne, przyrodnicze, z dziedziny wiedzy o społeczeństwie, nauk humanistycznych, językowe, a także w zakresie wychowania fizycznego czy religijnego. Studiowanie dwóch przedmiotów daje większe możliwości zdobycia pracy w szkole niż w przypadku studiów przygotowujących do nauczania tylko jednego przedmiotu.

Studia licencjackie pierwszego stopnia nauczycielstwo w zakresie sztuki muzycznej w kombinacji z innym przedmiotem (180 punktów) ukierunkowane są na specjalistyczny profil muzyczny. Celowi temu podporządkowany jest wybór jednostek, których treść wypełniają przedmioty należące do trzech grup:

- przedmioty muzykologiczne: teoria muzyki, harmonia i polifonia, instrumentologia z akustyką, formy muzyczne, etnomuzykologia, teoria kształcenia głosu, historia muzyki od antyku do początku XX wieku, muzyka na Słowacji, muzyka dla dzieci i młodzieży, psychologia i socjologia muzyki;
- przedmioty interpretacyjno-praktyczne: gra na instrumencie muzycznym, kształcenie głosu, intonacja i śpiew chóralny, dyrygentura i prowadzenie chóru, atelier śpiewu chóralnego i dyrygentury, przedmioty zespołowe;
- część przedmiotów z zakresu systematyki pedagogiki muzycznej: pedopsychologia muzyczna i socjologia muzyczna;

przedmioty fakultatywne:

- przedmioty praktyczne zespołowe: chóry wokalne (żeński i mieszany), kameralna orkiestra smyczkowa, uniwersytecki zespół folklorystyczny (sekcja wokalna, muzyki ludowej i sekcja taneczna);
- pełnią dwojaką funkcję: są zawarte w programie studiów licencjackich oraz umożliwiają reprezentowanie uczelni podczas występów artystycznych i konkursów akademickich w kraju i za granicą;

podstawa zawodowo-dydaktyczna:

- przedmioty z dziedziny wiedzy o społeczeństwie i przedmioty pedagogiczno-psychologiczne: filozofia, psychologia, pedagogika, socjologia, anatomia dziecka;
- praktyka dydaktyczna – na studiach pierwszego stopnia studenci odbywają praktyki w charakterze słuchaczy;
- praca licencjacka (obrona).

Państwowy egzamin końcowy (licencjacki) – ustny.

Na program studiów magisterskich drugiego stopnia (120 punktów) nauczycielstwo w zakresie sztuki muzycznej w kombinacji z innym przedmiotem składają się następujące grupy przedmiotów:

podstawa specjalistyczna teoretyczno-muzykologiczna:

- przedmioty muzykologiczne (przedmioty teoretyczne, analityczne i historyczne);
- przedmioty z zakresu stosowanej wiedzy muzycznej;
- przedmioty z zakresu pracy w zespołach artystycznych;

podstawa zawodowo-dydaktyczna, którą stanowią przedmioty należące do dziedziny systematyki pedagogiki muzycznej:

- metodologia nauk o sztuce;
- dydaktyka przedmiotów zawodowych;
- kontekst pedagogiczny, psychologiczny i socjokulturowy procesu edukacyjnego w wychowaniu muzycznym;
- przepisy obowiązujące w dziedzinie *sztuka i kultura* w ramach podstawy programowej;
- praktyka dydaktyczna (bieżąca i ciągła);
- praca dyplomowa (obrona).

Egzamin państwowy – ustny, z zakresu: historia i teoria muzyki, pedagogika i dydaktyka muzyczna.

Profil zawodowy absolwenta studiów magisterskich drugiego stopnia na kierunku nauczycielstwo w zakresie sztuki muzycznej:

- nauczyciel przedmiotu wychowanie muzyczne w szkole podstawowej na niższym poziomie edukacji średniego szczebla (szkoły państwowe, prywatne, kościelne);
- nauczyciel przedmiotów muzyczno-pedagogicznych w szkołach średniego szczebla;
- specjalista w samorządzie państwowym i publicznym w dziedzinie szkolnictwa muzycznego i kultury;
- metodyk wychowania muzycznego w szkołach pomaturalnych;

- kierownik chóru i dyrygent, korepetytor w ramach zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych;
- nauczyciel głosu i korepetytor w amatorskich lokalnych chórach i zespołach folklorystycznych;
- student na studiach doktoranckich trzeciego stopnia w ramach programu 1.1.10. Dydaktyka specjalizacji – trzeci stopień na innych uczelniach, takich jak np. Uniwersytet Konstantyna Filozofa w Nitrze, Uniwersytet Katolicki w Rużomberku, Uniwersytet Macieja Bela w Bańskiej Bystrzycy.

2.3. Studia doktoranckie dydaktyka specjalizacji – dydaktyka muzyki

W systematyce kierunków studiów doktoranckich w ramach programu 1.1.3 Nauczycielstwo w zakresie sztuki muzycznej studia magisterskie drugiego stopnia, a następnie studia doktoranckie trzeciego stopnia są klasyfikowane jako 1.1.10 Dydaktyka specjalizacji – dydaktyka muzyki. Jednym z głównych celów studiów doktoranckich jest realizacja badań, które z uwagi na profil programu studiów (dydaktyka muzyki) powinny być ukierunkowane na refleksję naukową dotyczącą procesu edukacji muzycznej. Uzyskane wyniki badań z zakresu pedagogiki muzyki są wskaźnikiem stanu edukacji muzycznej. Z naukowego punktu widzenia zawierają najnowszą wiedzę z poszczególnych dyscyplin pedagogiki muzyki. Ze względu na brak specjalistycznego ośrodka badawczego zajmującego się pedagogiką muzyki na Słowacji, dysertacje i inne prace kwalifikacyjne często są jedynym obszarem działań naukowych, na którym prowadzone są tego typu badania. Opierając się na systematyce pedagogiki muzyki, badania są realizowane w następujących (głównych) dyscyplinach, wchodzących w jej obręb:

- filozofia wychowania muzycznego,
- dydaktyka i metodyka muzyki,
- pedopsychologia muzyczna,
- pedosocjologia muzyczna,
- pedagogika porównawcza muzyki,
- historia wychowania muzycznego,
- teoria pedagogiki artystycznej.

Do wymienionych głównych dyscyplin naukowych w ramach pedagogiki muzyki po 1990 roku dołączyły również nowe, które mają już adekwatne ugruntowanie naukowo-badawcze. Do systematyki pedagogiki muzycznej na Słowacji włączono takie dyscypliny naukowe, jak:

- andragogika muzyczna/geragogika muzyczna,
- etnomuzykologia pedagogiczna (z subdyscypliną etnoinstrumentologia pedagogiczna),
- muzykoterapia pedagogiczna,

- integracyjna pedagogika muzyczna i wychowanie poliestetyczne,
- pedagogika muzyki sakralnej,
- technologie informacyjne i komunikacyjne w pedagogice muzyki.

Dyscypliny te zrodziły się w wyniku rozwoju edukacji muzycznej, globalizacji, przemian relacji społecznych, wychowania w rodzinie oraz postępu technologiczno-informacyjnego pod koniec pierwszej dekady XXI wieku. W związku z tym możliwe było poszerzenie pola badań naukowych w ramach studiów doktoranckich z dydaktyki muzyki.

3. Porównanie i opis sposobu kształcenia nauczyciela muzyki na Słowacji i w Polsce

3.1. Sens porównania programów studiów

Po 1990 roku w środowisku akademickim pojawiły się nowe możliwości współpracy zagranicznej, która zaczęła przybierać różnego rodzaju formy bilateralne i multilateralne. Unia Europejska rozpoczęła wiele projektów wspierających mobilność studentów i umożliwiających im odbywanie pobytów zagranicznych, z których najważniejszym jest program Erasmus. Program ten, który w 2012 roku obchodził 25-lecie swego istnienia, ma największy wkład w kształtowanie europejskiego szkolnictwa wyższego. Do jego najważniejszych celów operacyjnych można zaliczyć:

- poprawa mobilności studentów i pedagogów w całej Europie, poprawa jakości współpracy multilateralnej pomiędzy ośrodkami szkolnictwa wyższego w Europie;
- poprawa przejrzystości oraz zgodności kwalifikacji zdobytych na uczelniach wyższych i w ośrodkach kształcenia wyższego zawodowego w Europie;
- poprawa jakości współpracy pomiędzy instytucjami i organizacjami szkolnictwa wyższego;
- wspieranie rozwoju innowacyjności w przygotowaniu i kształceniu zawodowym na studiach trzeciego stopnia oraz przeszczepianie tych praktyk na inne kraje uczestniczące w programie.

W kontekście wymienionych celów konieczna i pożądana jest znajomość koncepcji i treści programów kształcenia na danym kierunku, w szczególności w sąsiednich krajach, w których mobilność studentów i nauczycieli akademickich, głównie ze względu na bliskość geograficzną, przynosi największe korzyści.

W świetle polityki kulturalnej Unii Europejskiej, zgodnie z art. 128 traktatu z Maastricht z 1992 roku, szkolnictwo i kultura to sektory, które leżą w gestii krajowych ministerstw, ponieważ celem priorytetowym Unii jest utrzymanie różnorodności narodowej i regional-

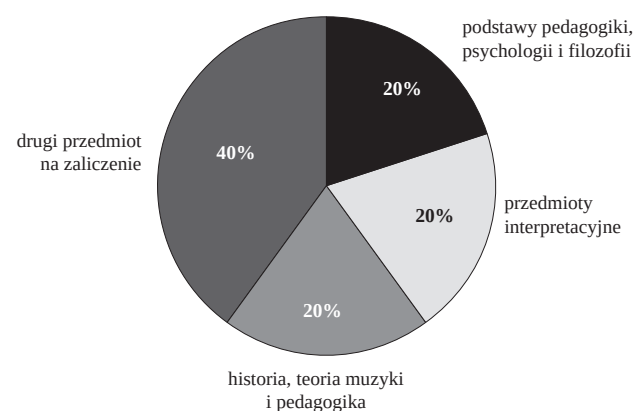
nej. Unia Europejska określa jedynie ramowe struktury, np. podział studiów na dwa stopnie i jednakową liczbę punktów. Ujęcie to tworzy płaszczyznę wzajemnego porozumienia i poznawania się międzynarodowych środowisk akademickich.

Właśnie ten podział jest elementem wspólnym w kształceniu nauczycieli muzyki na Słowacji i w Polsce. Wspólne są również grupy przedmiotów muzycznych, muzykologicznych, artystyczno-praktycznych, ogólnej podstawy pedagogiczno-psychologicznej, praktyk w zespołach artystycznych, muzyczno-pedagogicznych czy praktyk w szkołach.

Różnic jest więcej i są one konsekwencją odmiennego systemu szkolnictwa na poziomie podstawowym oraz różnego miejsca i znaczenia muzyki w edukacji podstawowej.

O ile na Słowacji studia nauczycielskie w zakresie muzyki można odbywać jedynie na wydziałach uniwersyteckich, w Polsce kształcenie nauczycieli muzyki w ramach studiów wyższych pierwszego i drugiego stopnia realizowane jest na ośmiu akademiach muzycznych w miastach: Bydgoszcz, Gdańsk, Katowice, Kraków, Łódź, Poznań, Warszawa, Wrocław, na siedmiu uniwersytetach w miastach: Lublin, Łódź, Katowice, Zielona Góra, Bydgoszcz, Rzeszów, Poznań, oraz na dwóch akademiach powstałych z przekształcenia Wyższych Szkół Pedagogicznych – w Kielcach i Częstochowie, a także w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Słupsku.

Największa różnica między oboma krajami polega na tym, że na Słowacji studia nauczycielskie z zakresu muzyki są realizowane w kombinacji z dodatkowym przedmiotem (zob. rozdział 3.2), przez co liczbę godzin trzeba podzielić na dwie grupy przedmiotów, przy czym ich część stanowią przedmioty z dziedziny psychologii i pedagogiki (wykres 1).

Wykres 1. Przedmioty na studiach o kierunku nauczycielstwo w zakresie sztuki muzycznej w kombinacji z innym przedmiotem na Słowacji

Źródło: Opracowanie własne.

Z wykresu wyraźnie wynika, że student na Słowacji ma o 40% mniej godzin praktycznych z zakresu sztuki muzycznej, które w Polsce stanowią dodatkową „nadbudowę” wiedzy i umiejętności. Absolwent – nauczyciel muzyki – w obydwu krajach jest wykształcony pod kątem nauczania w szkole podstawowej, gdzie przedmiot wychowanie muzyczne (na Słowacji) albo muzyka (w Polsce) jest traktowany marginalnie. Z tego punktu widzenia ukończenie kierunku w kombinacji z drugim przedmiotem jest korzystniejsze, gdyż daje większe możliwości znalezienia zatrudnienia w szkolnictwie.

3.2. Studia doktoranckie na kierunku dydaktyka w ramach specjalizacji dydaktyka muzyki

Największa różnica w systemie kształcenia nauczycieli muzyki między Słowacją a Polską uwidoczniła się na studiach doktoranckich trzeciego stopnia, które na Słowacji są realizowane według nakreślonego wcześniej programu na następujących uniwersytetach (pod warunkiem spełnienia przez nie kryteriów Komisji Akredytacyjnej z ramienia Ministerstwa Szkolnictwa):

- Uniwersytecie Konstantyna Filozofa w Nitrze, Wydział Pedagogiczny, Katedra Muzyki, kierunek: 1.1.10 Dydaktyka muzyki; studia dzienne, zaoczne, gwarant programu studiów: Prof. PhDr. Eva Szórádová, CSc.;
- Uniwersytet Macieja Bela w Bańskiej Bystrzycy, Wydział Pedagogiczny, Katedra Wychowania Muzycznego, kierunek: 1.1.10 Dydaktyka edukacji muzycznej; studia dzienne, zaoczne, gwarant programu studiów: Prof. PaedDr. Milan Pazúrik, CSc.;
- Uniwersytet Katolicki w Rużomberku, Wydział Pedagogiczny, Katedra Sztuki Muzycznej, kierunek: 1.1.10 Dydaktyka muzyki; studia dzienne, zaoczne, gwarant programu studiów: Prof. PhDr. ThDr. Amantius Akimjak, PhD.

Studia doktoranckie mogą się odbywać w trybie dziennym (trwają 3 lata, w ich ramach przewidziany jest tzw. egzamin dysertacyjny w połowie studiów) bądź zaocznym (trwają 5 lat, a egzamin dysertacyjny zdaje się na trzecim roku). Ograniczony czas studiów ma zapobiec nadmiernemu wydłużaniu okresu studiowania, co w przeszłości zdarzało się stosunkowo często. Liczba punktów przewidzianych na cały program studiów wynosi 180.

Ośrodek, który wykształcił pierwszych doktorantów, może ubiegać się o akredytację na przeprowadzanie przewodów habilitacyjnych (z tytułem docent, którego odpowiednikiem jest polski doktor habilitowany) i przewodów profesorskich (z tytułem profesor). Prawo do prowadzenia awansów naukowych w dziedzinie dydaktyka muzyki mają także wymienione uniwersytety na Słowacji.

W systematyce kierunków studiów doktoranckich w Polsce nie ma możliwości studiowania pedagogiki muzyki, dydaktyki muzyki, teorii wychowania muzycznego. Polscy doktoranci z instytutów muzyki mają możliwość studiowania na kierunkach pokrewnych, takich jak np. pedagogika, psychologia czy historia, w ramach których można zajmować się zagadnieniem edukacji muzycznej. Problematyka pedagogiki muzyki może pojawić się również w ramach studiów z zakresu teorii muzyki. Na dyplomie ukończenia studiów brak jednak wyraźnego wskazania, że absolwent ukończył studia w zakresie pedagogiki muzyki (jak w Czechach) albo dydaktyki muzyki (na Słowacji). W odróżnieniu od Słowacji, w Polsce natomiast istnieją warunki i ośrodki umożliwiające odbycie studiów doktoranckich o profilu artystycznym, co wynika z funkcjonowania wielu akademii muzycznych.

W związku z opisaną sytuacją rośnie zainteresowanie polskich pedagogów z instytutów muzyki uzyskaniem dyplomu ukończenia studiów doktoranckich na Ukrainie, w Czechach (Ostrawa) i na Słowacji (Rużomberk, Nitra). Podobnie rzecz ma się w przypadku habilitacji czy profesury. W instytutach czy katedrach muzyki w Polsce wyższe stopnie, takie jak doktor habilitowany czy profesor, w większości są nadawane w dziedzinie artystycznej¹⁵.

¹ Studia te zostały opracowane w ramach projektu *Integrácia výsledkov komparatívnej hudobnej pedagogiky v európskom kontexte do umelecko-výchovných študijných programov* (nr KEGA 020PU-4/2012, Słowacja).

² *Education* – edukacja, kształcenie i wychowywanie oraz ćwiczenie jako system instytucjonalnie zorganizowanych czynności ukierunkowanych na rozwój umiejętności, zdolności, systemu wartości jednostki. In: Š. ŠVEC: *Slovník definovaných anglicko-slovenských termínov pedagogiky a andragogiky*. Dokumenty bez hraníc. Prešov 2004, s. 64.

³ Angielski akronim LLL – *Live Long Learnig* jako termin oznaczający kształcenie ustawiczne zadomowił się także w innych krajach UE.

⁴ Szkoła podstawowa o profilu artystycznym to na Słowacji (oraz w Republice Czeskiej) typ szkoły, która zapewnia uczniom w wieku od 4 do 18 lat podstawowe wykształcenie artystyczne w ramach czterech profili: muzycznego, plastycznego, literacko-dramatycznego, tanecznego. Wszystkie profile podlegają jednej dyrekcji.

⁵ Pojęcie „harmonijna osobowość” nie należy rozumieć jedynie jako mechanicznego kwantytatywnego rozkładu różnorodnych zdolności człowieka – duchowych i fizycznych, a w ujęciu realistycznym – praktycznych i teoretycznych. Na struktury psychiki człowieka wpływa szereg czynników, do których zalicza się specjalizacja zawodowa, temperament, mentalność, inteligencja, poziom świadomości świata zewnętrznego. Obszar oddziaływania przez muzykę w kształtowaniu osobowości nie jest warunkowany żadnymi normami, lecz uzależniony od przynależności jednostki do określonej klasy społecznej. Zob. M. SCHNIERER: *Spoločenské funkce hudby*. České Budějovice 1995, s. 167–168.

⁶ Przez przedmioty artystyczne rozumie się wychowanie muzyczne i wychowanie plastyczne.

⁷ Ustawa o wychowaniu i kształceniu z 22 maja 2008 roku (Dz.U. 2008, nr 245) wniosła istotny wkład w rozwój szkolnictwa

muzycznego, ponieważ w systemie szkolnictwa znalazły się konserwatoria i szkoły podstawowe o profilu artystycznym. Ustawa ta zrównuje szkoły i placówki szkolne w prawach bez względu na to, kto powołał placówkę.

- ⁸ ISCED (International Standarts Classification of Education) to międzynarodowa standardowa klasyfikacja edukacji. Wyróżnia ona: podstawowy szczebel kształcenia:
- przedszkole – poziom ISCED 0;
 - szkoła podstawowa (I stopień szkoły podstawowej) – poziom ISCED 1;
- średni szczebel kształcenia:
- niższy poziom – szkoła średnia (II stopień szkoły podstawowej) – poziom ISCED 2;
 - wyższy poziom – szkoły średnie (licea, licea profilowane i technika, konserwatoria) – poziom ISCED 3.
- ⁹ Podstawa programowa to podstawowy dokument, który określa ogólne cele szkół i kluczowe kompetencje w zrównoważonym rozwoju osobowości uczniów, a także ramowe treści kształcenia. Stanowi podstawę do opracowania indywidualnego programu nauczania szkoły, w którym uwzględnia się specyficzne warunki i potrzeby regionu. Podstawa programowa jest najwyższej rangi dokumentem dotyczącym programu nauczania. Zob. www.minedu.sk (data dostępu: 11.02.2009).
- ¹⁰ Do 2008 roku wychowanie artystyczne w liceach było obecne tylko w I klasie w postaci przedmiotu wychowanie estetyczne, w zakresie 2 godzin tygodniowo.
- ¹¹ Konferencję bolońską z 1999 roku poprzedzały inicjatywy, które przeszły do historii szkolnictwa pod nazwami konwencja lizbońska o uznawalności wykształcenia (1997), deklaracja sorbońska (1998), która wzmocniła wkład uczelni wyższych w budowę europejskiej kultury i oczywiście spotkanie ministrów szkolnictwa krajów europejskich w Bolonii, które to właśnie wpłynęło na reformę szkolnictwa wyższego m.in. Słowacji.
- ¹² Wymóg obowiązkowego odbycia semestralnego pobytu zagranicznego przez doktorantów jest żywo dyskutowany i w związku z tym możliwe jest przedłużenie studiów doktoranckich w formie dziennej do 4 lat. Z możliwości tej wydziały nie korzystają w pełni z powodu nakładów finansowych.
- ¹³ Jednolity system kształcenia nauczycieli muzyki na wydziałach pedagogicznych w całej Słowacji obowiązujący do 1990 roku obecnie ma już zróżnicowane zaplecze instytucjonalne.
- ¹⁴ E. BARANOWA: *Najnovšia koncepcia prípravy učiteľov pre materské školy a 1. stupeň základnej školy versus diskriminácia hudobnej výchovy v Predškolskej a elementárnej pedagogike*. In: *Ako ďalej v hudobnej výchove 2*. Banská Bystrica 2006, s. 7.
- ¹⁵ Informacje te pochodzą z własnych doświadczeń autorki: pracy w Instytucie Muzyki na Uniwersytecie Rzeszowskim oraz członkostwa w Państwowej Komisji Akredytacyjnej.

Medňanská Irena

Educating Music Teachers in Teachers' Faculties in Slovakia A Comparison of Assets in Music Teachers Education in Poland

Summary

The article presents the role of music in all forms and types of school in different levels of education in Slovakia. It characterizes the notion of music education. The reform in arts education (the School Act) introduced in Slovakia on September 1, 2008, started several educational reforms in the country. Two-level curriculum and ISCED classification were adopted. Subjects within the curriculum were divided into areas of study. Music education, art education, literature, media education, esthetic education are components of the Arts and Culture area of study. Music teacher trainings offer diversity within unity as according to the Bologna declaration, the artist and pedagogue become united in one person.

Keywords: music, music education, lifelong learning, arts and culture, music teacher training

Medňanská Irena

Vzdělávání učitelů hudby v učitelských odvětvích na Slovensku Srovnání slovenských předpokladů se systémem vzdělávání učitelů hudby v Polsku

Shrnutí

V článku je popsáno postavení hudby ve všech formách a typech škol na různé úrovni v systému školství na Slovensku. Jsou také charakterizovány pojmy „hudební výchova“ a „hudební vzdělávání“. Přijetí nového zákona o výchově a vzdělávání na Slovensku (školský zákon), který vešel v platnost 1. září 2008, zahájilo reformu školství v této zemi. Byl zaveden dvouúrovňový systém vzdělávání a klasifikace ISCED. Předměty, které jsou součástí programového základu, byly rozděleny na oblasti vzdělávání. Hudební výchova, výtvarná výchova, literatura, mediální výchova, estetická výchova – jsou začleněny do oblasti *Umění a kultura*. Vzdělávání učitelů hudby na Slovensku v kontextu Boloňské deklarace představuje různorodost v jednotě, přičemž je osoba umělce a pedagoga chápána jako jedno.

Klíčová slova: hudba, hudební vzdělávání, neustálé vzdělávání, umění a kultura, vzdělávání učitelů hudby